

BIBLIJSKI VID SAKRAMENTA POMIRENJA

Pomirenje je postalo jedna od najistaknutijih tema novije teologije. Po sebi je biblijski izraz i služi kao sinonim otkupljenja i oslobođenja. Danas, u vrijeme općih napora oko rješavanja eksplozivnih međuljudskih problema, u pomirenju se gleda put i sredstvo velikim ljudskim idealima: slobodi, jedinstvu i miru.

Od praiskonskih vremena čovjek se trajno suočava sa zlom u sebi i u društvu. Usporedo s tim teče njegovo nastojanje da se oslobodi toga zla i njegovih posljedica. Koliko je moguće pratiti čovjekovu svijest o zlu, zna se da je ono najprije shvaćano kao izvanjska mrlja u kojoj se nalazi neka sila razorna po čovjeka. Lijek je tomu pranje. Na daljnjem stupnju ljudskog razvoja sve više izrasta svijest o vlastitoj krivnji. Tu se zlo očituje kao grijeh kojim se prekida zajedništvo s božanstvom. Različitom shvaćanju naravi toga prekida odgovaralo je različito ljudsko nastojanje oko ponovnog uspostavljanja dobrih odnosa s povrijeđenim božanstvom. Ljudi su pokušavali otkloniti ili barem stišati božju srdžbu koja je upravljala osvetničko-kaznenim sankcijama. U vezi s tim uočava se velika raznolikost obreda i praksa. Među njima je bilo veoma grotesknih, kao zadavanje sebi rana, odsjecanje dijelova tijela, pa i oduzimanje života. Ostale, kao npr. post, očitovale su priznanje ovisnosti o Bogu ili žalost zbog povrede božanstva.

U *Izraela* je spoznaja grijeha rasla s većom i boljom spoznajom osobnog Boga. Prema Bibliji, *grijeh* je vrlo ozbiljna činjenica jer rastavlja Boga i čovjeka. Njim se čovjek otuđuje od Boga, koji je izvor svega njegova dobra, i dovodi se do izgubljenosti i nesposobnosti da svojim vlastitim snagama postigne sreću. Posebno je Novi zavjet izoštrio spoznaju grijeha i u Kristovoj akciji otkrio njegovu strahotu sa svim smrtonosnim posljedicama. Bogat biblijski rječnik svjedoči o vrlo razvijenoj harmatologiji, iako se u njoj ne sreća neka apstraktna definicija grijeha. Umjesto toga se nalaze opisi svakodnevnog životnog iskustva u kojima dolaze do izražaja strašne posljedice grijeha.

Grijeh je osobno otuđenje od Boga. To nije više kao u poganstvu prekršaj nekog tabua nego volje osobnoga Boga. U pročišćavanju spoznaje grijeha odlučnu su ulogu odigrali veliki proroci. Zahvaljujući njima, Izrael je upoznao tragičnu stranu grijeha. Prema njima, srž i bit grijeha nije prekršaj neke vanjske zapovijedi nego remećenje osobnog urednog odnosa s Bogom. Grijeh je otpad i pobuna protiv Boga i nevjernost Ugovoru ili Savezu koji je Bog sklopio s Izraelom. Izvor je grijeha u ljudskom srcu, koje je više poimano kao središte volje nego intelekta. Pokvarena čovjekova volja, a ne demon, uzrok je grijeha. Ljudi vele . . . »Mi ćemo radije provoditi svoje naume i činiti svaki po okorjelosti srca svojega« (Jer 18,

12). Zato se Bog tuži: »Oni ne prignuše uha svojega nego se povedoše za okorjelošću srca svojega« (11, 8). Bit grijeha, dakle, ne stoji u nekom izoliranom činu prekršaja nego u srži samoga čovjeka, u njegovu srcu, u volji. Neuredna volja je nepresušan izvor pojedinačnih zlih čina koji svi zajedno nisu toliko grijeh koliko sama neuredna volja. Pojedinačni zli čini samo su očitovanje pervertiranog stanja i izvrnute egzistencije. I to je tek pravi grijeh. On je postao čovjekova druga narav i zato je sav čovjek grešan (Jer 3, 23).

Klanska povezanost Izraela pomogla mu je odmah u početku uočiti društvenu dimenziju čovjeka i otkriti društvene posljedice individualnog grijeha. Zbog povezanosti čovjeka pojedinca s drugima u društvu svaki pojedinačan grijeh vrši utjecaj na druge ljude. Što više, grijeh pojedinca postaje grijeh same zajednice koja zbog toga mora za nj snositi punu kaznu. Tako je zbog Ahanova grijeha (Još 7) bila kažnjena i istrijebljena sva njegova obitelj sa svim njenim blagom (Još 24; usp. 2 Sam 21, 6; 2 Kor 9, 8).

Stari zavjet posjeduje bitne elemente nauke o »istočnom grijehu«. Ali, on ne govori o procesu njegova nastajanja i širenja. Jednostavno se iz iskustva s ljudima zna da je svaki čovjek, počev od Adama, grešan.

Nužnost grešnosti svakog čovjeka moglo bi navesti na pomisao da čovjek nije odgovoran za grijeh. No, ta je misao daleko od Starog zavjeta. Ukorijenjenošću u pobunjenom srcu, sjedištu volje, grijeh je, bitno, čin zloupotrijebljene slobode. Zbog toga je čovjek odgovoran za nj, makar prijašnji individualni i »društveni« grijesi trovali i slabili čovjekovu volju.

Grijeh ima brojne vidove i posljedice u ljudskom životu. Osnovni je vid rastava od Boga, izvora života i svakog drugog dobra. Na daljnjem stupnju razvoja, grijeh je prekid zajedništva s Bogom koji je uspostavljen Savezom. Neminovna je posljedica rastave od Boga čovjekova smrt (Rim 5, 12). Ona je prava i adekvatna plaća za grijeh (Rim 7, 22). Odmah po grijehu prisutna je u čovjeku i pulsira u svim njegovim manifestacijama. Ruši nekadašnji početni sklad između Boga i njega i pretvara ga u potpun nered, a prijašnje stvaralačke energije prevertira, siromaši i suši. Odras smrtnog stanja je suhoća, bolest i iznemoglost. Cvilenje zbog toga posebno odjekuje u Psalmima.

Ima li lijeka grijehu? — tjeskobno se pitao čovjek. Biblija stalno ističe potrebu i mogućnost akcije kojom bi se čovjek stavio u uredan odnos s Bogom. Zato kaže da treba »tražiti lice Jahvino«. Iz pretpostavke da je grijeh odstupanje od Boga, lijek je u povratku k njemu. Izraz »šub« upravo to i označuje. Vrlo je čest u Bibliji, a značenje mu je veoma iznijansirano. U LXX se sreća sedamdeset devet nijansa, ali im je osnovno značenje uvijek: *radikalna promjena orijentacije*, tako da se dođe do početne stvari i osobe. On, u kontekstu odnosa sankcioniranih Ugovorom-Savezom između Boga i naroda, ima strogo religiozno značenje. Uključuje i udaljavanje i ponovno približavanje, rastavljanje i ponovno sastavljanje čovjeka i Boga.

Najveći zagovornici obraćenja jesu proroci, posebno Izaija i Jeremija. Oni poduzimaju sve moguće da narod potaknu na povratak k Bogu. Najveštenje kazna zbog izdaje Ugovora-Saveza uvijek je poziv na obraćenje. Narod to nekad prihvaća, a nekad odbija. U tom slučaju Bog se tuži: »Niste se vratili k meni«. Obraćanje je osobna akcija, a ne vanjska ceremonija. Stoga treba »obrezati« (Jer 4, 4) i »očistiti srce« (4, 14), jer je prava proročka dijagnoza izvor grijeha identificirala s nečistim srcem. Obraćanje je uvijek promjena mišljenja, nakane i vladanja. U vezi s Ugovorom-Savezom, obraćenje je ponovno prihvaćanje klauzula koje proistječu iz Saveza. Tu je obraćenje isto što i predanje djelima pravednosti koji su u skladu s Božjim Ugovorom-Savezom. Pozivu: »Vratite se, dakle, svatko sa svoga zla puta« (Jer 25, 5) pretvara se u zahtjev: »kidati okove nepravde, razvezivati spona jarmene, puštati na slobodu potlačene, slomiti sve jarmove, podijeliti kruh svoj s gladnima, uvesti pod krov svoj beskućnike, odjenuti onog koga vidiš gola i ne kriti se od onoga tko je tvoje krvi« (Iz 58, 6).

Pozivom čovjeka na obraćenje kao najhitniju njegovu dužnost, s punim i svestranim osobnim zalaganjem, nikad se u Bibliji ne zamračuje uvjerenje da obraćenje prelazi čovjekove sile. Smrtno stanje u koje se zapada grijehom podloga je uvjerenju da se čovjek vlastitim snagama ne može staviti u uredan odnos s Bogom. Sve je to potvrdilo i životno iskustvo. Usporedo s tim probijala se vjera u mogućnost opraštanja grijeha, a temelj joj je Ugovor-Savez kojim je Bog zajamčio svoju ljubav prema svom narodu. Zahvaljujući njoj, Izrael je mogao čuti: »Života mi moga — riječ je Jahve Gospodina — nije mi do smrti bezbožnikove nego da se odvrati od zloga puta svojega i da živi« (Ez 33, 11). Čovjek se može obratiti samo uz Božju pomoć, koja u raznim oblicima pristiže svakom čovjeku. Kad Bog po proroku poziva čovjeka na obraćenje, istodobno ga u srcu potiče na povratak i podržava na tom putu do cilja. Zato grešnik i moli: »Učini me povratiti se...« (Jer 15, 19). Tu se otvara perspektiva značenju otkupiteljske smrti utjelovljenog Sina Božjega i njezinoj sakramentalnoj primjeni u odrješenju.

Izrael je s velikim olakšanjem primio objavu: »Oslobođenje pripada Jahvi« (Ps 3, 8), a nipošto njemu i njegovu naporu. Jer, »ako, Gospodine, budeš gledao na bezakonja, tko će opstati? Ali — nastavlja psalmist — u tebe je opraštanje« (Ps 130, 34).

Dvije su spoznaje dominirale i dirigirale procesom sređivanja odnosa između Boga i čovjeka: Bog sam otklanja prepreku grijeha između sebe i čovjeka, a čovjek nije u tom pasivni promatrač, nego aktivan suradnik. Bog s čovjekom ima osobne, a ne stvarne odnose. Stoga Božjoj ponudi pomirenja mora u čovjeku odgovarati osobni čin obraćenja, koji se ne sastoji u nekoj sentimentalnoj žalosti ili verbalnoj deklaraciji nego u popravljanju života i vršenju pravednosti prema Bogu i ljudima.

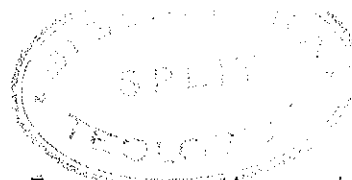
Sigurnost spoznaje Božje akcije u opraštanju grijeha nije ispočetka uključivala jasnu spoznaju oblika i načina te akcije. Ona se krila u slobodnom Božjem izboru sredstava pomirenja, koja su inače uzeta iz kulturne prošlosti, a služila su kao znak prisutnosti Božje akcije pomirenja i jamstvo njezine uspješnosti. U vezi s tim u Bibliji se najprije sreća izraz »kafar« koji znači »pokriti« ili »prati«. Njim se, možda, više označuju učinci Božje akcije pomirenja nego samo sredstvo ili čin, kojim se otklanja grijeh. Sam izraz predpostavlja predodžbu grijeha kao neke barijere ili mrlje koja iščezava s pomirbenom akcijom.

Glavno je sredstvo oprostjenja *žrtvenički obred*. On istodobno reljefno ističe Božji i ljudski udio u pomirenju. Obredni ceremonijal omogućavao je vjernicima izraziti usmjerenje Bogu i iskustvo Božje milosne akcije prema čovjeku. Pristupanje žrtveniku izraz je čovjekove potrebe, njegova osjećaja krivnje i nevjernosti te, istodobno, uvjerenja da njegov život može postići sklad i puninu samo u Božjoj prisutnosti, koja je vezana za Hram i žrtvenik. Stavljanje ruke na žrtvu simboliziralo je čovjekovo postovječivanje s njegovim darom. U njemu je čovjek davao sebe. Ubijanje žrtve i škropljenje njezinom krvlju označavalo je potpuno predanje čovjekova života Bogu. Spaljivanje jednog dijela žrtve simboliziralo je pretvorbu dara i prihvaćanje od strane Božje. Žrtvena gozba izražavala je uspostavu prijateljstva čovjekova s Bogom, jer je objed inače zajednički izraz i svjedočanstvo najprijateljskijih odnosa. Tim se štovatelju grešniku davalo uvjerenje da su mu grijesi oprosteni. Povratak u Božje društvo značilo je također vraćanje čovjeka u Božji narod, u kojem je Bog uvijek prisutan.

Učinak žrtve nije u njoj nego u činjenici što Bog u svom milosrđu prihvaća žrtvu kao dar čovjekova života. Pod tim se očituje čovjekov udio. No, on je samo uvjet, jer žrtva ne proizvodi oprostjenje nego traži i potvrđuje obećano milosrđe. Ono što je žrtva kao dar života simbolizirala jest obraćenje koje se sastoji u popravljanju života.

Brkanje simbola i onoga što on simbolizira nije samo moguće nego i stvarno. Proroci su nad tim budno bdjeli i svaki put žestoko ustajali protiv mehaničkog i formalističkog obavljanja žrtve. Svrha žrtve nije pribaviti mir nego pružiti čovjeku sredstvo vlastitog predanja i posvećenja Bogu. Ako toga nema, žrtva je bez svrhe i sadržaja. Prava »žrtva je Bogu duh raskajan« (Ps 51, 19) i stoga treba »žrtvovati žrtvu pravednosti« (Ps 4, 6). Inače su žrtve »nepravedne« (Mudr 12, 4), »jalove« (Iz 1, 13) i Bogu odvratne (Mal 2, 13).

Obraćenje ostaje trajan i nezamjenljiv zahtjev od proroka preko Ivana Krstitelja do Krista. Krist je samo povezao obraćenje s vjerom u Evandjelje: »Obratite se i vjerujte Evandelju«; (Mk 1, 15). Obraćenje je slobodan i sveobuhvatan osobni čin, kojim se čovjek duboko i potpuno usklađuje s Božjom voljom. To je radikalna preorijentacija osobe. Potpuni aktivni i autentični znaci toga nisu ni žalost ni obećanje popravka, nego djela. Samo ona nepobitno govore o temeljnoj nutarnjoj promjeni i

zaokretu prema Bogu, izvoru života i mira. I samo se tim putem može naći »lice Jahvino«. Vanjsko vršenje Zakona, iako je izraz Božje volje, nije dovoljno. Potrebna je nutarnja čistoća, otvorenost i spremnost na sve što Bog hoće, a ne samo ono što je pisanim Zakonom obuhvaćeno. Drugim riječima, potrebna je punina Zakona (Rim 13, 10), koja se sastoji u djelotvornoj ljubavi.

Božji narod je stalno upadao u napast da poistovjeti Božju volju i Zakon. Posebno je ta tendencija ojačala poslije Babilonskog sužanjstva. Predstavnici su joj bili farizeji i pismoznanci. Ta je idejna i praktična nastranost navrnula obraćenju juridičko značenje. Umjesto pristanka uz osobnog Boga, zagovarao se pristanak uz Zakon. Autentično poimanje obraćenja podržavali su proroci, a Krist ga je usavršio.

Kao što se obaveza vršenja Zakona izrodila u legalizam tako se vršenje kulta pretvorilo u bizarnu magiju. Umjesto da se žrtvama pomogne izmamiti i ojačati svestranu osobnu akciju obraćenja i predočiti milosnu pomirbenu akciju, sve se to prebacivalo i povjeravalo materijalnoj žrtvi. Slično je bivalo i sa pokorničkim obredom, koji je dobrim dijelom također preuzet iz poganstva. Oblačenje kostrijeti, sjedenje u pepelu, pokrivanje lica ili cijele glave, šišanje kose, trapljenje postom i zadavanje sebi rana trebalo je u biblijskoj transformaciji označavati i svjedočiti obraćenje. U praksi je, međutim, to osamostaljeno tako da mu se pripisivala snaga ublaživanja Božje srdžbe i promjene Božjeg stava prema grijehu i grešniku. Ali, to su samo nastranosti, koje nikad nisu zamračile istinu o samoinicijativnoj, milosnoj Božjoj akciji pomirenja i potrebi čovjekova obraćenja kao uvjeta njezine efikasne primjene.

Obraćenje stoji iznad ljudskih sila. Buntovni čovjekov duh odvodi od Boga i diže se nada nj. Lijek je u novom Duhu — sili — koji Bog daje ljudima. Čudesa su znakovi da se ta sila već uselila među ljude. Novi Duh omogućuje srcu povratak Bogu, izvoru života. Tim se otvaraju nove mogućnosti čovjeka, njegove punine, zdravlja, cjelovitosti i prijateljstva s Bogom.

Novi zavjet izoštrava spoznaju grijeha i ističe potrebu uzimanja lijeka koji samo Bog može dati. On je došao na najnesebičniji gest ljubavi, na predanje svoga Sina Isusa Krista, koji je došao na svijet da traži izgubljeno i da ga spasi. Zato je bio »prijatelj grešnika«. Vrhunac njegova zalaganja da oslobodi čovjeka od grijeha i ujedno najveći čin ljubavi prema grešniku bila je njegova smrt. I »dok smo još bili grešnici, Krist umrije za nas« (Rim 5, 8). Mogućnost novih urednih odnosa s Bogom nastaju novim Ugovorom - Savezom koji je zapečaćen Kristovom smrću (usp. 1 Kor 11, 25). Krist je novi živi put k Bogu (usp. Heb 10, 20). Po njemu ljudi pristupaju k Ocu (Ef 2, 18). Prihvatanjem Krista vjerom pomirenje postaje učinkovito (usp. Rim 3, 25). Ukratko, Krist je Božji odgovor na grijeh.

Cio starozavjetni žrtveni sustav bio je od Boga ustanovljen kao sredstvo kako čovjek može dobiti oprostjenje grijeha. Dakle, Bog sam sobom određuje i pribavlja sredstvo pomirenja. Ono je čist Božji dar čovjeku.

Čovjek to može samo pod uvjetima obraćenja primiti. Pod cijelom starozavjetnom zamršenom žrtveničkom uredbom krila se Božja akcija pomirenja, koja se tek u Kristu potpuno objavila. »Bog je onaj koji u Kristu pomiri svijet sa sobom« (2 Kor 5, 19). Novi zavjet potvrđuje istinitost toga mnogim i snažnim metaforama. Pomirbena snaga Kristove smrti često je prikazana izrazima koji su preuzeti iz židovske prakse, gdje je pomirenje povezano s prolijevanjem krvi i smrću žrtve. U skladu s tom tradicijom Kristova je smrt nazvana »žrtva za grijeh« (Hebr 10, 12) i »žrtva Bogu« (Ef 5, 2). Uz to se često spominje Kristova »krv« i pridaje joj se učinak pomirenja. Međutim, taj učinak treba pripisati cijelom Kristovu životu koji je sav bio predan Bogu na volju i službu. To je shvaćanje inače utemeljeno i na SZ koji drži da »je život... u krvi« (Lev 7, 11; usp. Post 9, 4). Novi zavjet shvaća Kristovu smrt kao poslušnost Očevoj volji (Hebr 10, 7—9) i tvrdi da je Krist »bio poslušan do smrti, do smrti na križu« (Fil 2, 8).

Kristovo potpuno predanje Božjoj volji razlog je pomirbene snage i njene učinkovitosti. Nipošto ne bi bilo ispravno to pripisivati samo Kristovoj smrti. Sav je Krist, sa cijelim svojim životom, pomirbena Božja akcija. Razumljivo je da se u vezi sa starozavjetnom tradicijom Kristova akcija prikaže kao žrtva. I zato je najprikladnija smrt na križu. Tim se načinom izražavanja ističe da je pomirenje i oprostjenje grijeha, koje su ljudi nastojali postići žrtvama, jedino postignuto i ispunjeno u Kristu. »Janje Božje« je druga česta metafora kojom se označava žrtvenički značaj Kristova djela pomirenja. Krist je »naše pashalno janje« (1 Kor 5, 7), »koje uzima grijeh svijeta« (Iv 1, 29. 36).

Na to se nadovezuje izraz »otkupnina« (lytron) (Mk 10, 45). Sin čovječji nije došao da mu se služi nego da služi i dadne život svoj kao otkupninu za mnoge« (Mk 10, 45). Tu se krv Kristova shvaća kao cijena koja se davala za oslobođenje grešnika iz sotoninih veriga. »Za mnoge« ističe supstituarnost koja je dolazila do izražaja u starozavjetnom obredu pomirenja gdje su žrtvene životinje shvaćane kao zamjena za grešnika. »Otkupninom« čovjek ponovno stiče slobodu koju je grijehom izgubio (usp. Gal 5, 1). Od ostalih brojnih izraza zanimljiv je »Milosno mjesto« (hilasterion) (Rim 3, 25). U hebrejskom jeziku zove se »kaporeth«, a označuje u Svetinji nad svetinjama sjedalo na Kovčegu zavjetnom na kojem je sjedio Bog kad je opraštao grijeha. Novi zavjet, ostajući povezan sa Starim, tvrdi da je to milosno mjesto sam Krist (Rim 3, 25). Božji dar pomirenja u Kristu treba prihvatiti. Zato Novi zavjet nastupa s programom: »Obratite se!« kao nužnim uvjetom pomirenja.

Daljnja reinterpretacija SZ u vezi s opraštenjem jest poistovjećivanje Kristova života i smrti sa žrtveničkim obredom. Krist veli na Posljednjoj večeri da se njegova »krv prolijeva za oprostjenje grijeha« (Mt 26, 28). Starozavjetni žrtvenički obred ima perspektivu koju otkriva Krist. On

nije svrha samom sebi nego proročki nagovještaj velikog prinosa koji je Bog u Kristu sam učinio. Kristov cijeli život je put, mjesto i način Božjeg milosnog djelovanja prema ljudima.

Hram, simbol Božje prisutnosti u SZ, od koje dolazi svaka milost izabranom narodu, poistovjećuje se u NZ s Kristom. Iz toga je očito da je Božja prisutnost sam Krist, koji cijeli SZ tako reinterpreтира da centrira oprostenje u svojoj osobi. Ozdravljajući uzetog čovjeka Isus ističe svoj ugled i vlast opraštanja grijeha. To je u SZ Božji privilegij. Krist svojim riječima i djelom pokazuje da je u njemu prisutan Bog i da u njemu oprašta grijeha ljudima.

Pomirenje je dar uskrsloga Krista, koji ga dijeli ljudima po Duhu Svetomu. Donoseći prestrašenim učenicima mir ujedno je pokazao na patnju kao njegov izvor. Kristove probodene ruke i Srce izvor su mira koji obuhvaća puninu svih dobara programiranih Ugovorom - Savezom. Ona dolaze od prisutnosti Božje i čovjekove povezanosti s Bogom u ljubavi. Krist je Mir i pomiratelj jer je uklonio »pregradu« (Ef 2, 14) i uništio »neprijateljstvo« (r. 16) između Boga i ljudi. U njemu, u njegovu Duhu, svi ljudi imaju »pristup k Ocu« (r. 18).

Učenici su dužni učiniti vidljivim neograničenu Božju ljubav prema ljudima. Pošto je Krist dao mir Apostolima, šalje ih da budu *raznositelji mira* drugim ljudima. »Kao što je mene poslao Otac tako i ja šaljem vas. . . kojima oprostite grijeha oprosteni su im, kojima zadržite, zadržani su im« (Iv 20, 23). Ako su to, povijesno gledano, riječi kršćanske zajednice, a ne historijskog Isusa Krista, onda je to svjedočanstvo kako je kršćanska vjera povezivala oprostjenje grijeha s Kristom i kako je Crkva primjenjivala njegovo pomirenje. U svakom slučaju, to je biblijski temelj sakramenta pomirenja.

Koji su pomireni imaju dužnost i poslanje raznositi i ostvarivati ili, još bolje, omogućavati pomirenje svuda u svijetu i na svim razinama.

Povijesno je zajamčeno da je sakrament pomirenja poprimao i mijenjao razne oblike u nebitnim stvarima. Izražajni oblici ovisili su o kulturnim promjenama vremena i potrebama ljudi. Samo bolji uvid u Pismo i Predaju može posvjedočiti što je u tom sakramentu trajna vrijednost, a što prigodna i prolazna forma.

Krist zauvijek ostaje »naš mir« (Ef 2, 14). U njemu je Crkva prsakrament njegova života i moći. Zato je ona veliki sakrament Kristova opraštenja i pomirenja, koje ostvaruje u Kristovu Duhu i na način koji joj on nadahnjuje.